

achteruit. Zeker, in de groep van de Haagse gezinnen werd in '43 maar een kwart minder aan chocolade en koekjes gegeten dan vóór de oorlog, maar dat waren de vooroorlogse chocolade en koekjes niet meer. Volle melk was blauwkleurige, weeige taptemelk geworden, wat smakelijk witbrood was, wist men alleen nog uit de herinnering. Men kreeg, doordat er zo weinig fruit was, vooral ook tekort aan vitaminen.¹ Een lekker kopje thee en een lekker kopje koffie waren vóór de bezetting de gewoonste dingen van de wereld geweest. Afgelopen! De algemene distributie van thee eindigde in '41, in plaats van koffie kreeg men van begin '41 af 'koffie-surrogaat' voor welks vervaardiging echter anderhalf jaar later in het geheel geen echte koffie meer beschikbaar was² – het werd toen louter uit bonen en erwten samengesteld. Thee- en koffie-surrogaten waren overigens in de zomer van '40 al in de handel gekomen. Veelal waren dat producten van twijfelachtige kwaliteit waarbij men overigens moet opmerken dat de thee-surrogaten minder aan echte thee herinnerden dan de koffie-surrogaten aan echte koffie. Ook surrogaten voor soep- en jusblokjes kwamen er bij de vleet. 'Aroma-blokjes' deden hun intrede, waarvan althans de Haagse Keuringsdienst van Waren in '42 'talrijke voorraden' vernietigen moest, aangezien zij 'voor 80 à 95% uit keukenzout bleken te bestaan en feitelijk gekleurde zoutblokjes waren.'³ Een jaar later hadden de slagers een nieuwe bron van inkomsten aangeboord: aftreksels van beenderen, pezen en enig vleesafval die als 'bouillon' verkocht werden. 'Deze producten', aldus dezelfde Keuringsdienst, 'bleken omstreeks 98% water te bevatten, voorts enig zout en enkele tiende procenten aan eiwit en vet. De voedingswaarde er van was derhalve van geen betekenis, doch zij waren bruikbaar voor het verbeteren

¹ Heel af en toe kwamen citroenen en sinaasappelen die ingevoerd waren, in distributie; de sinaasappelen werden dan alleen voor kinderen ter beschikking gesteld. Op staatskosten werden voorts in de vier eerste bezettingswinters tabletten-vitamine D (tegen rachitis) uitgereikt ten behoeve van kinderen tot 3 jaar en tabletten-vitamine C (ter vervanging van vers fruit) werden enkele malen verstrekt aan schoolkinderen en zwangere vrouwen. Soms wisten grote bedrijven de hand te leggen op voorraden vitamine-C-tabletten. ² Een restvoorraad van 4 ton thee en 10 ton koffie werd begin '43 aan het politiepersoneel, de mijnwerkers en het spoorwegpersoneel ter beschikking gesteld. Er waren toen nog wel enkele andere restvoorraden over: begin '44 werd nog 200 ton thee en koffie door Duitsland gevorderd en toen werd een laatste rest van 10 ton al geroosterde koffiebonen voor de helft naar de ziekenhuizen en voor de helft naar de tehuizen van de Nederlandse Volksdienst en de Duitse militaire hospitalen gezonden. Hetzelfde gebeurde met de laatste rest cacao-poeder. ³ 'Verslag van de Keuringsdienst van Waren over 1942', p. 9 (Bijlage 11 bij Gemeente Den Haag: *Verslag van de toestand der Gemeente 's-Gravenhage, 1942* (1944)).